

Dr Većeslav Pavlek

Poljoprivredni fakultet, Zagreb

TRŽIŠTE KAO FAKTOR KOJI UTJEČE NA RENTABILNOST STOČARSTVA

I

UVOD

U uslovima kad naša poljoprivredna gospodarstva sve više prelaze na modernu robnu proizvodnju, poznavanje domaćeg, pa i stranih tržišta, postaje neophodni dio znanja organizatora te proizvodnje.

Organizacija stočarske proizvodnje ne može a da ne vodi računa o faktorima koji utječu na formiranje cijena, odnosno cijene koštanja unutar gospodarstva, kao i na realizaciju stočnih proizvoda, koji se nalaze izvan gospodarstva, na tržištima. Otud njegovo vječno nastojanje za što ekonomičnijom proizvodnjom, ali koja, osim toga, treba biti i rentabilna.

II

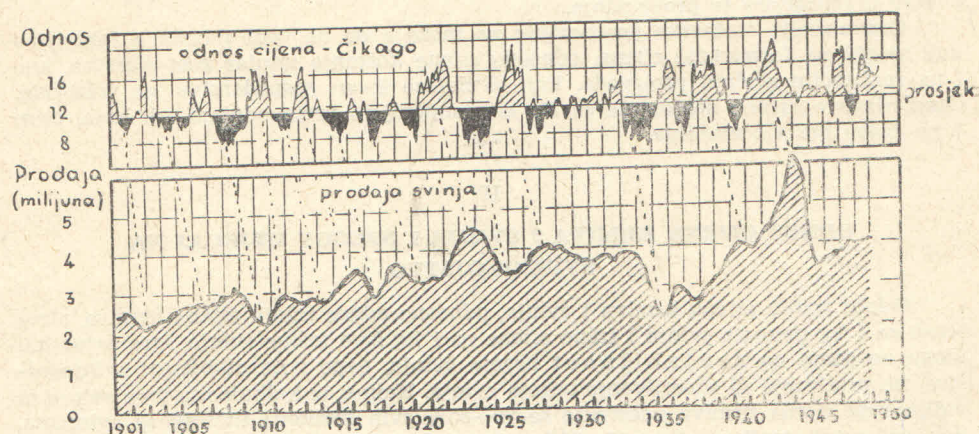
ODNOS CIJENA KRMIVA I SVINJA I NJEGOV UTJECAJ NA SVINJOGOJSTVO

Odnos tržišnih cijena krmiva i svinja, odnosno odnos tržišnih cijena krmiva utrošenih za 1 kg prirasta svinja i tržišne cijene za 1 kg žive težine svinja, igra presudnu ulogu ne samo na rentabilnost uzgoja svinja, nego i na stabilnost svinjogojstva, na proširenje ili smanjivanje uzgoja svinja. Naime, iz kalkulacija tova svinja je vidljivo da cijena krmiva učestvuje sa 70—85% svih troškova utovljenog svinjčeta, dok svi ostali troškovi čine 15—30% od sveukupnih troškova svinjčeta. Otud je jasno da će i cijena krmiva, a ne samo količina utrošenih krmiva za 1 kg prirasta, u velikoj mjeri utjecati na cijenu koštanja utovljenog svinjčeta, a isto tako je razumljivo, da visoke cijene krmiva uzrokuju i povećanje cijena svinja, dok niske cijene krmiva utječu na sniženje cijena svinja. Dakle, ako cijene krmiva nisu stabilne, ni cijene svinja, u uslovima slobodnog tržišta, ne mogu biti stalne — osim ako ih država odnosno zajednica ili industrija garantira. Međutim, kako proizvodnja krmiva, naročito kukuruza i ječma, iz godine u godinu nije stalna, zbog toga ni cijene krmiva nisu iz godine u godinu stalne. Zbog toga ni proizvodnja odnosno tov svinja iz godine u godinu nije stalan, nego je nekih godina veći a nekad manji.

Sa druge strane zbog nejednakih cijena krmiva, jer cijene krmiva (posebno kukuruza i ječma) osciliraju, ne samo iz godine u godinu, nego i unutar godine tako da su obično najniže u jesen a najviše u proljeće, zato će i cijene svinja biti različite u raznim godinama te djelomično i u raznim mjesecima. Zbog toga je u uslovima slobodnih cijena svinja i krmiva tov u raznim godinama, pa i sezonama u istoj godini različito rentabilan. Nadalje, čim je tov rentabilniji on je uvijek podstrek proizvođačima da povećaju brojno stanje svinja, naročito da stavljaju u tov veći broj svinja, a ako nemaju dovoljan broj svinja za tov, tada povećavaju i broj osnovnog stada. Zbog toga što se stavlja u tov veći broj svinja, povećava se potražnja za hranom i cijene krmivima rastu. Nakon 6—10 mjeseci se povećaju cijene krmivima vrlo znatno, ali se poveća i ponuda utovljenih svinja, pa cijene svinja počinju padati, tov se ne isplati, postaje preskup.

I tako dolazi do slijedeće pojave: odnosi cijena svinja i krmiva ne samo što daju sliku mogućeg rentabiliteta koji se postiže u svinjogojstvu, nego oni indiciraju i predskazuju da li će se tov, pa i rasplod svinja, u idućim mjesecima povećati ili će doći do smanjenja broja i težine utovljenih svinja, a nakon toga čak i broja rasplodnih svinja.

U USA je ustanovljeno da je odnos cijena kukuruza i ječma, kao osnovnih krmiva u tovu svinja, prema cijenama utovljenih svinja, oko 6,9:1, odnosno da 1 kg žive vage svinja ima tržišnu cijenu kao 6,9 kg kukuruza ili ječma. Ako se svinje prodaju po takvoj cijeni, proizvođač — koji tovi svinje uz prosječni utrošak krmiva — oko 4 kg krmiva za 1 kg prirasta — te uz prosječne ostale troškove osim krmiva, oko 20% od cijene koštanja za 1 kg prirasta, u prodaji svinja postiže još izvjesni rentabilitet. Međutim, ako su cijene svinja više, npr. 8 ili 9:1, rentabilitet će biti visok a u slučaju ako cijene svinja padnu, odnosno cijene krmiva porastu tako da bude odnos 6 ili manje prema 1, tada će tov svinja biti nerentabilan.

Grafikon br. 1. Odnos cijena kukuruza i svinja i prodaja svinja od 1901.—1949. godine

Kod odnosa 5:1 tov će biti nerentabilan čak i za tovljača koji tovi najracionalnije odnosno uz najmanji utrošak krmiva.

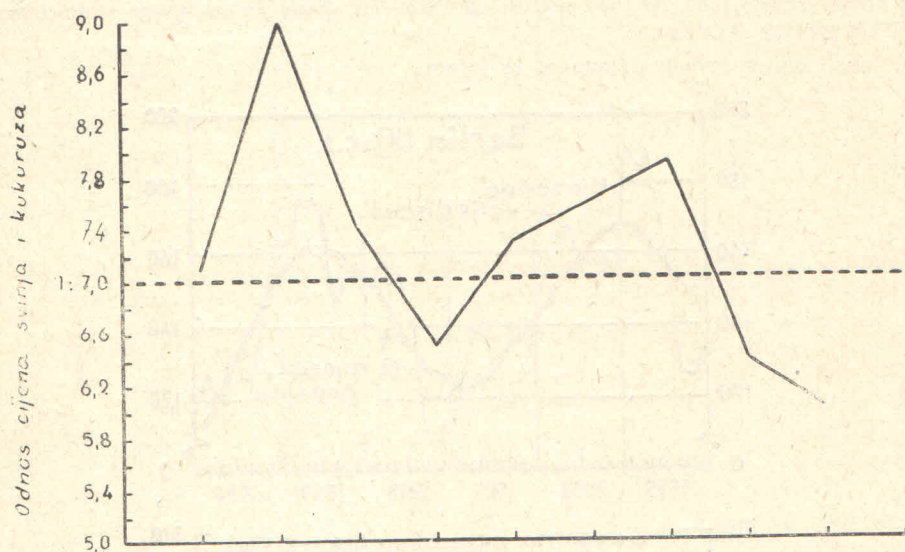
Takve oscilacije odnosa cijena događale su se i događaju se ne samo u drugim zemljama, nego i kod nas, i prije i nakon rata i uzrok su vrlo neugodnih i štetnih posljedica za narodnu privredu. Naime, nakon što tov postane nerentabilan, jer omjer cijena iznosi često i 5:1, ubrzo nakon toga dolazi ne samo do opadanja tova svinja, nego čak i do smanjivanja brojnog stanja osnovnog stada. Nakon toga, kad nema dovoljno tovnih svinja, cijene im porastu a kukuruzu i ječmu opadaju, jer je mala potražnja, zbog premalo svinja u tovu. Ta pojava se vidi iz grafikona broj 1.

Iz grafikona je vidljivo da je u USA vladala ova pravilnost kroz 50 godina. Kada god je odnos cijena bio na štetu svinjčeta — kad su odnosi bili niži od 6,92:1 (u Jugoslaviji 6,6:1) ubrzo nakon toga dolazi do pada broja utovljenih odnosno prodanih svinja, a kada god je taj odnos veći od 6,92:1, ubrzo dolazi do povećanja tova i prodaje tovnih svinja.

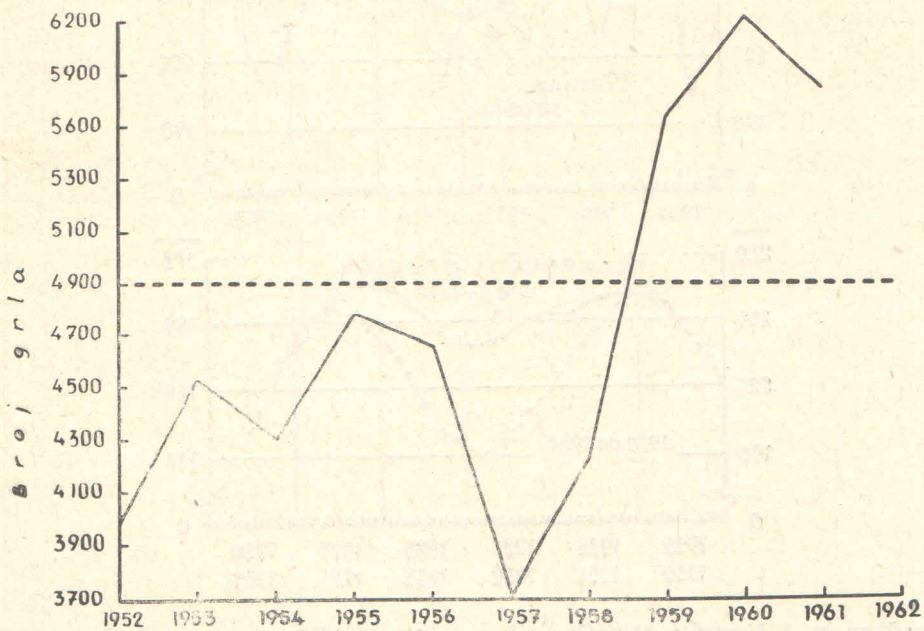
Slična je situacija do 1962. godine bila i kod nas.

Odnos je označen američkim mjerilom, funtama; u našim mjerama prosjek je 6,92:1.

Grafikon br. 2. Odnos cijena svinja i kukuruza i njegov utjecaj na svinjogojstvo u FNRJ

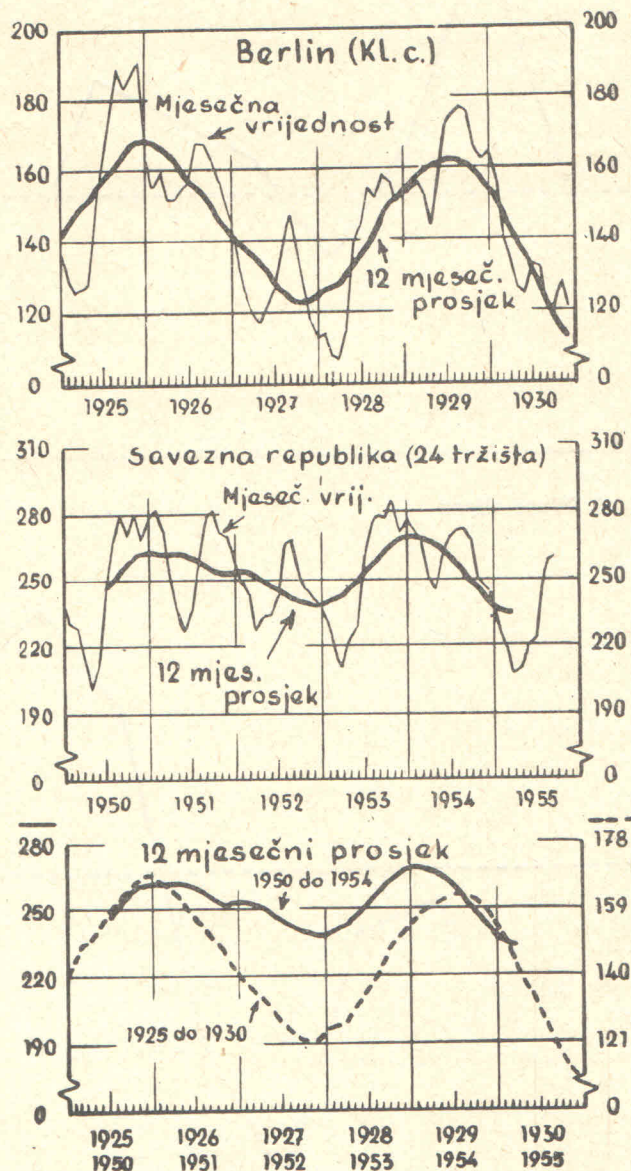
a) Odnos cijena

b) Brojno stanje svinja u FNRJ

Ova pojava je proučavana i u Njemačkoj pa je ustanovljeno da je odnos cijena svinja prema cijenama krmiva bio nešto drugačiji nego u USA. Tamo je taj odnos iznosio 1880. do 1930. godine od 1:6,5—7,5, dakle on je mnogo stalniji nego u USA (prema Dietzu).

Ovaj omjer vrijedi uglavnom za ječam.

Grafikon br. 3. Kretanje klaoničke cijene svinja od 1950. g. u uspoređenju sa 1925. do 1930. godinom
RM ili DM za 100 kg

U Njemačkoj je uveden još jedan omjer — omjer cijene krumpira naprama cijeni žive vage svinja i to kao 16:1.

Prema istraživanjima koje je vršio za Njemačku Arthur Hanau utvrđena je ista zakonitost opadanja i porasta broja tovnih svinja u vezi s odnosima cijena krmiva i svinja, slično kao i u Americi.

U Jugoslaviji je prije II svjetskog rata, bio omjer cijene kukuruza, kao glavnog krmiva za tov svinja, naprama cijinama tovnih svinja kao 7:1 — prosječno, a s vremena na vrijeme bio je također veći ili manji, pa je i kod nas izazvao slične promjene u broju prodanih tovnih, pa čak i u držanju rasplodnih svinja. Tako je prema Kosačiću u Vojvodini 1940. godine zbog uskog omjera — visoke cijene kukuruza i relativno niske cijene svinja, opao ne samo tov svinja, nego je čak i mnogo smanjen broj krmača.

Kod nas je vladalo ovakvo pravilo: tov je rentabilan, ako je odnos cijena kukuruza prema cijeni svinja kao 8:1, vrlo rentabilan ako je odnos 9 ili više naprama 1, problematičan je ako je odnos krmiva — svinje 7:1, a nerentabilan ako je taj odnos manji.

Nadalje, iz američkih podataka je vidljivo, pa i iz naših, da kretanje tih odnosa ide skoro ravnomjerno i to u obliku valova na vodi, i da od jednog do drugog pada odnosno porasta odnosa cijena treba oko 3,5 godine, odnosno skoro 4 godine. To je tzv. ciklus odnosa cijena svinja i krmiva, a osnovni pravci kretanja cijena su cikličke varijacije cijena. Osim ovih osnovnih krivulja postoje tzv. sezonske varijacije cijena, mjesečne, pa čak i tjedne i dnevne varijacije cijena.

Na osnovu takvog grafikona može se u uslovima slobodne cijene svinja i krmiva skoro tačno predvidjeti unaprijed i za nekoliko godina, a ne samo mjeseci, kakav će biti taj odnos, odnosno da li će biti rentabilno toviti svinje.

Kod nas, zbog velike štete koju je takva stihija cijena nanosila narodnoj privredi, pošlo se putem garantiranja cijena svinja koje se tove za industriju. Na taj način se želi osigurati trajnu proizvodnju, da ne dođe do pada tova svinja, pa i pada brojnog stanja svinja uopće, a time i do naglih poskupljivanja mesa, uzrokovano time što su svinje bile nešto ranije tako jeftine, da se nije isplatio njihov tov.

Cikličke varijacije odnosa cijena kukuruza i svinja prikazane su na grafikonu br. 2. Takvo stanje vladalo je kod nas od 1953. do 1962. godine.

Bez sumnje, da su ove varijacije dobrim dijelom uzrokovane i kretanjem cijena na svjetskim tržištima mesa, za nas zanimljivim, o čemu svjedoči i grafikon 3.

Šteta, koju ova pojava nanosi proizvođačima u doba depresije cijena, a u doba uspona cijena potrošačima je vrlo visoka pa je u interesu zajednice stabilizacija cijena i proizvodnje, a prije svega proučavanje pojave u našoj zemlji, kao i u zemljama važnim za naše svinjogojstvo, uvoz i izvoz.

U svakom slučaju u interesu je poljoprivrednika da radi na povećanju ekonomičnosti proizvodnje odnosno tova svinja, prvenstveno ostvarujući 1 kg prirasta uz što manji utrošak krmiva, pa i ostalih troškova. Međutim, vidljivo je da i zajednica ima interesa ne samo u povećanju ekonomičnosti, kao i poljoprivrednik, nego da joj je dužnost da sprečava opisane pojave kad i najbolji proizvođač gubi. Dužnost joj je da osigura mogućnost rentabilnog poslovanja proizvođaču koji prosječno društveno racionalno proizvodi, prvenstveno za mesne svinje, koje su budućnost svinjogojstva.

III

ODNOS CIJENA KUKURUZA I GOVEDA I NJEGOV UTJECAJ NA GOVEDARSTVO

Prema našim istraživanjima, zbog mogućnosti međusobne zamjene svinjskog i govedeg mesa, u slučaju niskih cijena svinja dolazi ubrzo, skoro istovremeno i do pada cijena goveda i govedeg mesa. Ove pojave su redovite i na našem tržištu, bar do sada, nakon 1957. pa do 1962. godine.

U svijetu se uzima da cijene žive težine goveda i kukuruza trebaju biti 1:6 do 8. Međutim, kod nas je taj omjer 1:4,5 u prosjeku kroz 10 godina. Zbog toga se i smatra da treba povisiti cijenu goveda i mlijeka, da su niske cijene postale kočnica proizvodnje.

Taj omjer je kod nas bio po godinama ovakav:

1952. godine	1:4,6
1953. "	1:4,3
1954. "	1:5,6
1955. "	1:4,3
1956. "	1:3,7
1957. "	1:3,6
1958. "	1:4,6
1959. "	1:5,3
1960. "	1:4,6
1961. "	1:5,8

Ili, slikovito, to izgleda kao na grafikonu br. 4. »Odnos cijena kukuruza i goveda i njegov utjecaj na stanje govedarstva u FNRJ«.

Tabela 1.

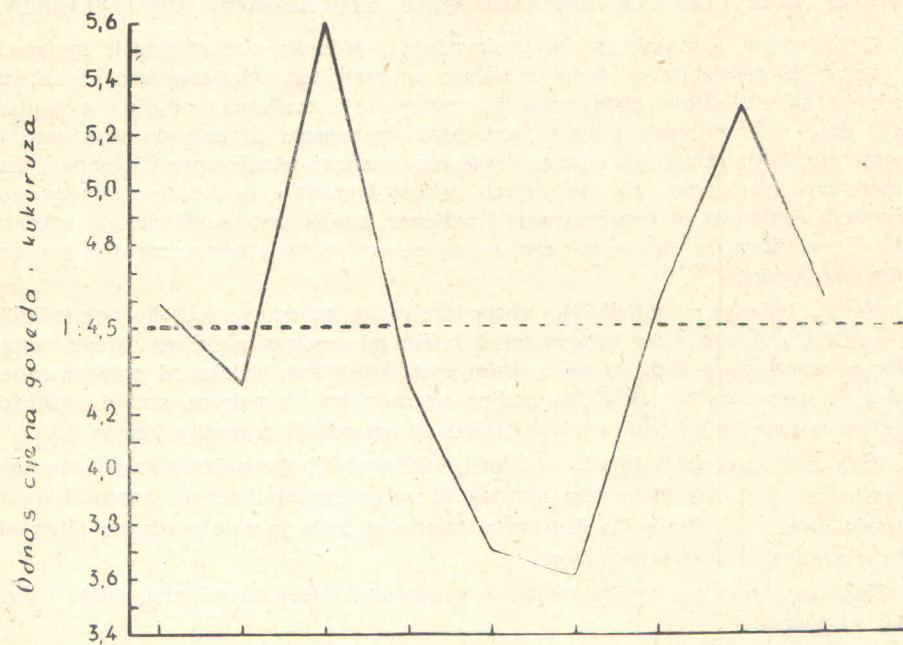
Cijene nekih poljoprivrednih proizvoda
(statistički podaci)

	1952.	53.	54.	55.	56.	57.	58.	59.	60.
Ječam	15,4	17,0	18,7	24,0	25,6	29,4	28,9	27,6	29,0
Kukuruz	16,0	16,1	16,4	23,5	25,7	27,7	25,8	24,1	29,4
Masne svinje	115	135	148	175	169	203	197	190	187
Masne svinje	121	122	141	156	163	205	203	195	198
Mršave svinje	—	—	—	—	—	—	—	—	178
Goveda I i II	—	—	—	—	—	—	—	—	171
Goveda III	63	70	92	101	97	102	120	128	138

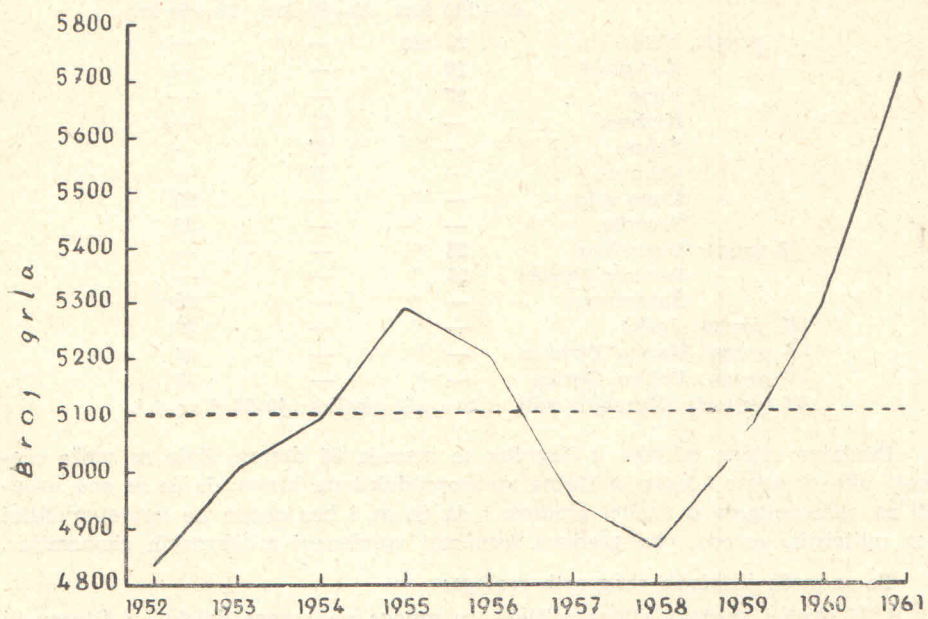
Agroekonomska obrada podataka

Masne svinje:									
kukuruz	7,2	8,4	9,0	7,4	6,5	7,3	7,6	7,9	6,4
ječam	7,0	7,9	7,9	7,3	6,5	6,9	6,8	6,9	6,4
Mesne svinje:									
kukuruz	8,6	7,5	8,6	6,6	6,3	7,5	7,9	7,0	6,8
ječam	7,9	7,1	7,5	6,5	6,3	6,9	7,0	7,0	6,8
Goveda:									
masne svinje:	1:1,8	1:1,9	1:1,6	1:1,7	1:1,7	1:1,9	1:1,6	1:1,4	1:1,3
mesne svinje	1:1,9	1:1,9	1:1,6	1:1,7	1:1,7	1:1,9	1:1,6	1:1,4	1:1,4
kukuruz	4,6	4,3	5,6	4,3	3,7	3,6	4,6	5,3	4,6

Grafikon br. 4. Odnos cijena goveda i kukuruza i njegov utjecaj na govedarstvo u FNRJ

a) Odnos cijena goveda i kukuruza

b) Brojno stanje goveda u FNRJ u 000 komada

UTJECAJ LOKACIJE NA RENTABILNOST STOČARSKOG GOSPODARSTVA

U prilikama jednakih uslova proizvodnje i jednake ekonomičnosti proizvodnje, stočarska gospodarstva, koja se nalaze na različitim udaljenostima od tržišta, nejednako su rentabilna, zbog različitih transportnih troškova, mliječna gospodarstva i zbog pokvarljivosti mlijeka kod dugih transporta ili pak skupoće uređaja odnosno različitih prodajnih cijena. To je bio predmet istraživanja Thüdena i tzv. Thüdenovim krugovima, koji su danas, uslijed izgradnje modernih saobraćajnica i tehničkih sredstava za konzerviranje i prijevoz izgubili svoju nekadašnju važnost, pa su oko gradova formirane, obzirom na cijene »zvijezde« s nekim manjim i nekim duljim »krakovima«.

Naime, i danas su mljekarska gospodarstva za konzumno mlijeko najrentabilnija u blizini gradova, a tovilišta za telad daleko od gradova, u žitnom rajonu, uzgajališta za rasplodna goveda na pašnjačkim gospodarstvima. Daleko od gradova mljekarska su gospodarstva rentabilna jedino uz mljekare ili pak uz preradu mlijeka u maslac, a obranog mlijeka u ishrani teladi ili prasadi ili preradi u kazein itd.

Zato je pitanje specijalizacije i lokacije mljekarskih gospodarstava pitanje koje je zanimljivo kako sa stanovišta manjeg ili većeg rentabiliteta ili nerentabilnosti poduzeća, tako i sa stanovišta društvene zajednice, koja je zainteresirana pitanjem opskrbe gradova i naselja mlijekom.

Kako su i kod nas velike razlike u prodajnim cijenama mlijeka, mogu pokazati i ovi podaci:

Tabela 2 Cijena mlijeka u okolici Zagreba 1960. god.

	80—120 km	40—80 km	10—40 km
I pruga: Drnje	25 din	—	—
Novigrad	27 "	—	—
Virje	27 "	—	—
Križevci	— "	27	—
Žabno	— "	27	—
Vrbovec	— "	27	—
Dugo selo	— "	—	30
Sesvete	— "	—	32
II pruga: Lipovljani	25 "	—	—
Banova Jaruga	25 "	—	—
Šarampovo	— "	—	28
III pruga: Jaska	— "	—	29
IV pruga: Marija Bistrica	— "	—	28
V pruga: Velika Gorica	— "	—	32
VI teritorij Zagreba i polj. dobra uže okolice: 40-52 d za 1 l.			

Prodajna cijena mlijeka u Zagrebu je iznosila 55 dinara, Zato se može očekivati, ako se uveze i jedna mliječna visokoproduktivna krava, da će se ona smjestiti na ekonomijama u okolici gradova i da će se, i bez obzira na nepreporučljivi uvoz mliječnih goveda, oko gradova formirati »prstenovi mljekarskih ekonomija«.

To se može očekivati zbog ovih razloga:

1. U okolici gradova cijene mlijeka su mnogo veće nego daleko, u žitnom ili pašnjačkom rajonu pa i mliječne krave rentabilnije;

2. U okolini gradova se stajski gnoj bolje iskorištava za hortikultura gospodarstva, pa i realizira po višim cijenama i tako povećava rentabilnost mliječnih krava, a ujedno pomaže osiguranje i povećanje proizvodnje povrća takvih gospodarstava i time bolje snabdijevanje gradova povrćem.

Za ustanovljivanje pravaca i specijalizacije govedarskih gospodarstava naročito su korisne ove metode analize:

1. Laurova formula o unovčenju mlijeka u ishrani teladi; pomoću nje se može ustanoviti do kojeg dana starosti se može upotrebljavati mlijeko u ishrani teladi, a kada se ishrana teladi **mora** mijenjati, odnosno telad otpremiti, npr. iz okolice gradova u posebna uzgajališta ili tovljišta, pokazuje i u kojim mjestima se može organizirati uzgajalište teladi na bazi ishrane mlijekom;

2. Metoda ustanovljivanja »oplemenjene vrijednosti« krmiva, u ishrani krava za mlijeko ili za tov goveda pokazuje kako unovčavati pojedina krmiva — u kojoj proizvodnji i na koji način. U okolini gradova, oplemenjena vrijednost **krmiva** je najveća, ako se prerađuje u mlijeko; oplemenjena vrijednost **mlijeka** je najveća, ako se prodaje mlijeko za konzum, a neprerađuje.

Kako na rentabilnost ili nerentabilnost mliječnog gospodarstva s intenzivnom proizvodnjom od 4000 i više litara mlijeka utječe povećanje ili smanjenje cijena mlijeka samo za nekoliko dinara po litri, nije potrebno dokazivati. Također, kako na njegovu rentabilnost utječe unovčenje stajnjaka po višim, po nižim ili po nikakvim cijenama.

Odatle je razumljivo da se mliječna gospodarstva na Belju, oko Erduta, oko Virovitice itd., ne mogu preporučiti, dok su cijene mlijeka u okolini Zagreba, Sarajeva, Dubrovnika, Zadra itd. visoke, i da se ne mogu preporučiti tovljačka gospodarstva u okolini Zagreba, Zadra itd.

V.

MOGUĆNOSTI RJEŠAVANJA PROBLEMA CIKLIČKIH VARIJACIJA CIJENA I PROIZVODNJE

Postoje uglavnom ovi načini sprečavanja štetnih posljedica cikličke proizvodnje i cikličkih varijacija cijena, depresija i konjunktura:

1. sovjetski put totalnog planiranja i garantiranja cijena goveda i svinja, pa i kukuruza i stočne hrane, a time i za sprečavanje ciklusa;

2. američki put — put subvencioniranja farmera i trgovine; farmera, da ne obustave proizvodnju uslijed niskih cijena, za depresije i trgovine, da otkupljuje proizvode i uskladištava ih, te svjesnim smanjivanjem obima proizvodnje u nekim periodima (nepripuštanjem krmača i klanjem prasadi i teladi s manjim težinama itd.). Činjenica je, da i taj put ipak »otupljuje oštrice« i nastoji osigurati ravnomjernost u proizvodnji, kao što se vidi na graf. 3.

3. U uslovima gdje postoji jaki socijalistički sektor proizvodnje i kooperacija socijalističke industrije sa poljoprivredom, mogla bi se ta stihija spriječiti i planskom i garantiranom proizvodnjom u obrnutim ciklusima nego što su stihijski. U koliko se 50% proizvodnje odvija u stihijskim ciklusima, a 50% u protivnim ciklusima, može se očekivati — nivelacija proizvodnje i odnosa cijena. Tu treba uzeti u obzir i cikluse u zemljama koje su zanimljive za našu trgovinu — »Protuciklusi« bi bili korisni za naš izvoz u godinama konjunktura u dotičnim zemljama. Međutim, budućnost našeg stočarstva nije u izvozu, nego u povećanju potrošnje mesa u našoj zemlji.

VI.

LITERATURA:

1. Thomsen and Foote: Agricultural prices. New York, 1951.
2. Dr. R. Plate: Der Schweinezüchter und der Markt, Bonn, 1955.
3. Dr. Hans Joachim Richnow: Produktions und Preisveränderungen 1 dw. Erzeugnisse. Bonn, 1957.
4. Statistički godišnjaci FNR Jugoslavije.
5. Dr. M. Dietz: Betriebswirtschaftliche Fragen der Schweineproduktion. Neudamm, 1932.
6. Hanau Arthur: Die Prognose der Schweinepreise. Berlin, 1930.